

L'empenta decisiva de Jeroni Zanné a Víctor Català des de *Juventut*

Martí Duran (Barcelona)

Summary: Víctor Català is one of the most prominent literary figures in the Modernist literary movement in Catalonia and, by extension, of Catalan literature. Her prose, which did not avoid digging into the gloomiest aspects of reality, was not always understood by critics at the turn of the century. The magazine *Juventut*, and especially its literary critic, Jeroni Zanné, did value her work (especially the *Drames rurals*). I propose that Zanné's support was key to encouraging her to pursue a literary career and to steer her towards prose.

Keywords: Víctor Català, Jeroni Zanné, Catalan Modernism, literary criticism ■

Received: 19-04-2021 · Accepted: 11-08-2021

■

Juventut és la revista de la darrera etapa del Modernisme. D'aparició setmanal, es va publicar des del febrer de 1900 fins al desembre de 1906. Sortia cada dijous i feia de portaveu de la Unió Catalanista. El seu director era Lluís Via; el mecenes, Oriol Martí i l'impressor, Fidel Giró. *Juventut* va estar sempre al corrent dels moviments literaris europeus i va parlar molta atenció a l'aparició de noves figures en l'àmbit literari català, especialment gràcies a la finor dels seus crítics literaris, entre els quals destaca Jeroni Zanné.¹

---

1 Aquest article és la reelaboració d'una conferència que vaig pronunciar el 27 de novembre de 2019 a l'Alfolí de la Sal de l'Escala («Jeroni Zanné: el parnassià oblidat, l'admirador de Víctor Català»), dins del cicle «Un novembre per a Víctor Català». La conferència es pot seguir en línia a <<https://www.canal10.cat/video/18081-conferencia-jeroni-zanne-el-parnassi-oblidat>>. El 14 de novembre del mateix any, Imma Farré Vilalta va pronunciar una conferència de temàtica similar («Víctor Català, la gran aposta de la revista *Juventut*»), dins del mateix cicle. Es pot trobar a <<https://www.canal10.cat/video/18034-conferencia-ctor-catal-la-gran-aposta-de-la-revista-joventut>>.

■ 1 Víctor Català, una descoberta de *Joventut*

És ben sabut que el talent de Víctor Català va ser descobert i valorat per primer cop per la revista *Joventut*, com indiquen sovint els col·laboradors del setmanari. Així, Arnau Martínez i Serinyà escrivia l'any 1906, en acomiadar-se de la revista (Martínez Serinyà, 1906: 826):

Però, a pesar de tot, no puc menys que dir-vos, en honor de la veritat, que un setmanari que hagi arribat a aconseguir set anys seguits de vida barcelonina i pugui comptar entre sos mèrits la glòria d'haver contribuït més que ningú a popularitzar el nom d'un escriptor de la talla de Víctor Català, pot desaparèixer ben satisfet de la seva tasca i segur de que serà sempre recordat amb elogi per tots els qui es preocupin de les coses de Catalunya.

I Frederic Pujulà i Vallès,² col·laborador assidu del setmanari, insistia en la mateixa idea uns anys més tard (Pujulà i Vallès, 1920a: 9):

Si *Joventut* no hubiese tenido otros méritos, tendría el de haber dado a la literatura catalana una serie de nombres que la enaltecieron. En sus páginas revolucionarias halló acogida el misticismo sensual de Verdaguier; en sus páginas nacieron Víctor Català, Salvador Albert y Carmen Karr. Ruyra se hizo en ellas popular, Pompeyo Gener halló en ellas un renacimiento de sus ardores juveniles y de sus exaltaciones apoteósicas. Rafael Vallés y Roderich, el famoso boticario, el único a quien se permitieron sus propias ampulosas alabanzas, halló en *Joventut* el instrumento de sus mordaces filosofías.

■ 2 La recepció de la poesia

La primera referència a Víctor Català que trobem a *Joventut* és de gener de 1901. Arran de la publicació del *Cant dels Mesos*, el primer llibre (en vers) de l'autora,³ la revista va acusar la recepció de l'obra (dintre de la secció de «Llibres rebuts») i en va fer una brevíssima ressenya (Via, 1901a: 69):⁴

---

2 Nascut a Palamós el 1877, Pujulà fou redactor de *Joventut*. Fou un propagador dels estudis d'esperanto a Catalunya des de les pàgines de la revista. També publicà obres didàctiques com la *Gramàtica catalana de la llengua internacional esperanto* (1906). Escriví obres teatrals en català, com *El geni* (1904) i *El boig*, en col·laboració amb Emili Tintoré, *La veu del poble* (amb Lluís Via), narracions, com *Títelles febles* (1902), la novel·la de ciència ficció *Homes artificials* (1912) i estudis, com *Francesc Pi i Margall* (1902). Es va haver d'exiliar per les seves idees polítiques i, durant la Primera Guerra Mundial, fou mobilitzat per l'exèrcit francès. Morí el 1963 a Bargemon, a la Provença.

3 L'any 1901, a la tipografia de *L'Avenç*.

4 Atribuïm aquesta ressenya a Via, tot i que no sembla que la redactés ell (vegeu Català, 1946: 15).

Lo cant dels mesos, per Víctor Català. Aplec de dotze poesies, corresponents a cada un dels mesos de l'any, recomanables si no es notés massa en l'autor la influència d'algun altre poeta reputat i moderníssim. Forma un elegant tomet imprès a *L'Avenç*.⁵

Les normes de *Juventut* establien que no s'hi podien publicar obres d'autors anònims (com és el cas de Víctor Català, que signava amb pseudònim), i alguns membres del setmanari eren partidaris de no ressenyar el llibre (ho sabem pel pròleg de Via a *Drames rurals*; Català, 1946: 15).⁶ Via optà per una solució intermèdia, fent-hi només una referència breu.

Via no mostrava gaire entusiasme envers *Lo cant dels mesos* (després va matisar aquest judici)⁷ i, de fet, no sembla que l'obra poètica hagués estat en cap moment el que més va valorar de l'autora (malgrat el que diu en alguns paràgrafs del pròleg de 1946 esmentat). Pocs dies després de la nota de Via, tanmateix, Maragall escrivia al *Diario de Barcelona* una ressenya que aportava una nova visió sobre l'autora (Maragall, 1901: 1426–1427):

El nombre de su autor es, según se lee en la cubierta, Víctor Català; nombre desconocido hasta ahora, que sepamos, en nuestra literatura. Y, sin embargo, no se trata seguramente de un principiante; sino de algún ya reputado autor que ha querido ocultarse ahora bajo tal pseudónimo, o bien de un poeta que ha aguardado sabiamente la madurez de su inspiración para mostrarse.

En este último caso aplaudimos sinceramente su conciencia artística, que debiera ser imitada por tantos que, en vez de tomar el arte en serio, se apresuran a reunir impresas por pueril vanidad obras prematuras y absolutamente impersonales, de cuya publicación han de arrepentirse un día, tanto mas cuanto mayor sea la gloria que alcancen con obras de verdadero significado.

Empesa, segurament, per aquesta ressenya, la redacció de *Juventut* (o el mateix Via) va decidir de publicar, pel març de 1901,⁸ un poema de Víctor Català, l'«Oca blanca». El poema contenia una endreça a Maragall (amb què Víctor Català agraià a aquest autor la bona crítica que li havia fet).

Com a resposta a la dedicatòria amb què l'havia obsequiat Víctor Català, el 13 de juny, la mateixa revista *Juventut* va donar a conèixer (amb unes boniques orles d'Apel·les Mestres) un poema de Maragall, «Vistes al mar»

5 L'expressió «poeta reputat i moderníssim», com diu Imma Farré (2026: 481), es refereix a Maragall. De fet, ho reconeix el mateix Lluís Via (1901b: 341–342).

6 Les paraules de Via són: «Sols que aquest autor mantenia l'incògnit, i a *Juventut* no es podia publicar res que no vingüés signat amb un nom autèntic, o no fos avalat per persona coneguda. Així ho preceptuava molt seriosament el nostre codi *bèl·lic-literari*, i així ho havíem complert fins aleshores».

7 Via, 1901b: 341.

8 *Juventut* 58, 21-3-1901, p. 209.

(que posteriorment fou inclòs al recull *Enllà*). Maragall va dedicar el poema a Víctor Català.⁹

I encara més, el 18 d'abril de 1901, Víctor Català va començar a publicar a *Joventut* (amb «Sensacions de primavera») una sèrie de poemes que ampliaven els dotze del llibre *Cant dels mesos*.¹⁰ En tot aquest procés sembla evident l'empta de Maragall, un autor en aquell moment ja plenament consagrat i, per als membres de *Joventut*, considerat el tòtem dels poetes catalans.

■ 3 La recepció de la prosa: els *Drames rurals*

No hi ha dubte que Lluís Via va anar augmentant la simpatia cap a Víctor Català. Després de la publicació de l'«Oca blanca», un article primerenc de 16 de maig de 1901 (Via, 1901b: 342) feia una crítica de quatre monòlegs («La Vepa», «Germana Pau», «La tieta» i «Pere Màrtir») en un to relativament favorable. La crítica destacava un element que reapareixerà en els articles de Zanné: la potència del llenguatge. Tanmateix, Via encara no tenia clar quin era el gènere en què podia excel·lir l'autora, i l'animava a continuar experimentant:

Per últim, se dona a conèixer el senyor Català com a realista de gran força, publicant quatre monòlegs plens de sentiment dramàtic; puix si no hi ha en ells complert domini del mecanisme teatral (lo qual faria dubtar de l'èxit cas de representar-se), en canvi estan escrits amb un llenguatge tan ple de vida i de passió, que donen lloc a suposar facultats sobreres per escriure obres cabdals. Mentrestant, i com a assaig, creiem que el monòleg pot i deu cultivar-lo, evitant llençar-se sense preparació a obres que ja per inexperiència o ja, tal volta, per massa confiança en si mateix, podrien a l'autor resultar-li diluïdes, en perjudici de la bona impressió que fins ara ha sapigut produir. [...]

Al costat d'aquests versos remarcables per l'espontaneïtat i robustesa de sa factura, se'n troben d'altres que podria fer suposar pobresa de medis, mal gust o carrincloneria en un altre autor que no tingués provat, com el senyor Català, son nervi poètic i son domini de la forma.

9 Com indica Farré (2026: 481, nota 41), la història va continuar: més endavant, Víctor Català va lliurar a *Joventut* unes «Vistes al mar» subtítolades *Glosa*, que era un refregit de les de Maragall. Les «Vistes al mar» van provocar una relació epistolar entre Maragall i Víctor Català, referenciada per Farré.

10 *Joventut* 62, 18-4-1901, p. 272. Al llarg de 1901 van sortir altres poemes pertanyents al cicle dels mesos: «Sensacions d'estiu» (*Joventut* 72, 27-6-1901, p. 436), «Sensacions de tardor» (*Joventut* 85, 26-9-1901, p. 644) i «Sensacions d'hivern» (*Joventut* 98, 26-12-1901, p. 851). En prosa, a més dels drames rurals que comentarem tot seguit, aparegué *L'anell d'Horus. Conte de l'antic Egipte* per Boleslay Prus (*Joventut* 82, 5-12-1901, p. 597-560) i *Les crisantemes* (*Joventut* 94, 29-11-1901, p. 786-787).

El senyor Català, com ja hem dit, té aptituds per cultivar diferents gèneres poètics, diverses formes literàries. Cal que segueixi conreant-les totes per decantar-se a la que se senti millor, o per oferir-nos, amb el conjunt d'elles, un tot harmònic, aquell tot harmònic que sols és dat assolir a les grans personalitats artístiques.

Les reticències de Via –i de tot l'equip de *Joventut*– en la valoració de Català s'esvaïren definitivament amb la recepció del conte «La vella», que pel que sembla causà una forta sensació entre els membres de la revista. Zanné ens dona detalls d'aquest moment:

I heus aquí que un bon dia –fa més de vint-i-cinc anys– arriba a la famosa i baladrera redacció de *Joventut* un vellet, Fèlix Clos, llibreter, portant un article de «Víctor Català», nom que ens era –i a tothom– desconegut. Lluís Via va llegir l'article i es va entusiasmar. Jo, en llegir-lo, també em vaig entusiasmar. Cert és que, en aquell temps, no hi havia més que entusiasmes o «rebutades». L'article de Víctor Català era un conte. Un conte rural. Fort, mascle, descarnat, flairós de terra, però de terra que bullia amb el ferment de la tragèdia. De l'acaramel·lat ruralisme idil·lic, amb paisatges de ventall i amors de pastoreta romàntica, passàvem, de sobte, al drama humà, al fons subconscient de la naturalesa humana, a les violències i tempestes dels esperits primitius, als instints de la fera adormida. I tot exposat amb realisme cru, tintes roges o negres; tot rodejat d'ambients que no eren marcs senzills, sinó que semblaven viure i prendre part en l'acció com ànimes eixides de les coses. (Zanné, 1931: 2–3)

També ens parla d'aquest entusiasme Pujulà i Vallès, arran d'un homenatge a Víctor Català que es va fer a l'Ateneu Empordanès l'any 1920:

La Escala tenía para nosotros y tuvo para todos los catalanes un misterio. Ese misterio era Víctor Català. Víctor Català era de la Escala. Pero, ¿quién era Víctor Català? Cuando el recadero traía a la redacción de *Joventut* las cuartillas de los *Dramas rurales* y cuando Via nos las leía sin descubrir el secreto del autor, saboreábamos las bellezas de aquella prosa magistral y nos preguntábamos quién era aquel ingenio que tan alto había de poner la fama de las letras catalanas. (Pujulà i Vallès, 1920b: 9)¹¹

Des d'aquell moment, *Joventut* no tingué cap dubte que el veritable valor de Català es trobava en la seva obra narrativa, malgrat que continuà publicant-li poesia. I així aquell any 1901 li foren publicades les narracions «La Vella» i «Agonia»,¹² com a avenç de l'aparició dels *Drames rurals*, com a llibre sencer, també a la tipografia de *Joventut*.

11 Lluís Via es refereix a aquest homenatge en sengles cartes de 8-4-1920 i 13-4-1920 (Muñoz Palet, 2009: 526–527).

12 «La vella» (*Joventut* 74, 11-7-1901, 468–471); «Agonia» (*Joventut* 90, 31-10-1901, 724–728). També es publicaren a *Joventut* els drames rurals «Idil·li xorç» (*Joventut* 99, 2-1-1902,

És interessant de constatar que l'entusiasme pel Català narrador es defensava malgrat l'oposició de diversos escriptors consagrats, entre els quals Maragall. En efecte, contràriament a l'elogi que havia fet de l'obra poètica, Maragall veia amb molt de recel la prosa de l'autora i així, quan, a la tardor de 1902, aparegueren els *Drames rurals*, en va fer una ressenya molt crítica al *Diario de Barcelona*.

Per a Maragall, Víctor Català es fixava només en l'aspecte tètric de la societat rural, i no era capaç de retratar-la en la seva totalitat. Per això, els seus *Drames rurals* no resultaven creïbles (Maragall, 1902):¹³

Drames rurals, de Víctor Català, es un libro fuerte e incompleto como toda obra artística que está directamente inspirada en una visión parcial de la realidad viviente. En este libro la vida del campo y de sus gentes está hondamente sentida; pero en la confección del mismo ha presidido un propósito: el de revelar solo lo duro, lo acerbo, lo horrible, lo lastimoso o repugnante de la simplicidad campesina.

Maragall no era un cas aïllat: el mateix Carner, per exemple, es mostrava molt reticent amb el naturalisme «feréstec» de Víctor Català i arribava fins i tot al to injuriós, com remarca Jaume Aulet.¹⁴ Així, l'any 1903, tot comparant la nostra autora amb Puig i Pagès, escrivia: «Bé, senyor Pous, bé! Un xic ingenu. [...] No hi fa res! Que hi hagi ingenus al costat de depravats, com Víctor Català» (Carner, 1903: LXLVI). Com remarca Aulet, el to de Carner va haver de canviar forçosament l'any 1909,¹⁵ quan Caterina Albert ja havia assolit un prestigi indiscutible, per bé que encara li retreu un «naturalismo cerrado y terminante», retret que en el fons era fruit de la diferència radical de concepcions literàries entre tots dos escriptors.

La publicació dels *Drames rurals* fou una aportació major de *Juventut* a la valoració de l'escriptora i, segurament, també l'ajudà a ella mateixa a decantar-se preferentment, a partir d'ara, per la prosa. En aquesta aposta, és evident que foren decisius Lluís Via i Jeroni Zanné. Es fa difícil de dir si Zan-

15–21), «L'explosió» (*Juventut* 102, 30-1-1902, 75–79) i «L'enveja» (*Juventut* 132, 21-8-1902, 545–547).

13 Reproduït dins Fèlix Clos (1903), i també dins les *Obres Completes* de l'autor (1951: 197–198). Pel que fa a la recepció dels *Drames rurals* en Maragall, vegeu Imma Farré Vilalta (2019: 255–258).

14 Vegeu Jaume Aulet (1992: 263–264). Vegeu també epistolari de Lluís Via amb Víctor Català, en una carta de 10-2-1905 (l'epistolari ha estat publicat per Irene Muñoz Palet, 2005. Aquesta carta es troba a les p. 55–56).

15 Carner (1909: 91–92). Hi escriu «Catalina Albert, la genial escritora ampurdanesa, conocidísima bajo el pseudónimo de Víctor Català, es uno de los casos más interesantes –más sensacionales– de la moderna literatura catalana».

né rebé l'entusiasme de Via o bé l'hi transmeté; en tot cas és evident que, com a crític literari de la revista (del 1900 al 1904), Zanné tingué la principal responsabilitat d'argumentar el valor literari de Català. I sempre se sentí cofoi d'haver apostat per l'autora:¹⁶

Quan publicàrem, l'any passat, en les columnes de nostre periòdic els quadres magnífics d'en Víctor Català que porten per títols «La Vella» i «Agonia», tinguérem el pressentiment de que dits quadros no eren obres isolades, productes d'un moment d'inspiració, sinó fragments d'un conjunt arrodonit que dejorn o tard devia veure la llum. I no ens hem errat. Els drames rurals ja formen un llibre, és a dir, una obra sencera, en quina els capítols, malgrat la diferència de llurs assumptes, no són més que productes d'un mateix temperament. (Zanné, 1902: 720)

Tenim referències contemporànies que confirmen l'entusiasme de Zanné que traspua aquest paràgraf: l'epistolari de Lluís Via a Caterina Albert, que ha estat publicat per Irene Muñoz, dona moltes pistes sobre l'admiració de Zanné per Català. En una carta del 16 de desembre de 1901 hi llegim: «permeteu que vos felicit coralment, i de part de *Juventut*, i en particular de l'amic Zanné vos retorni el saludo» (Muñoz Palet, 2005: 26). Una altra missiva, del 25 d'octubre de 1902, es refereix als «companys de *Juventut*, que formen un estol d'admiradors vostres» (Muñoz Palet, 2005: 28). En una altra, de l'1 d'abril de 1904 (Muñoz Palet, 2005: 34–35), Via comenta a Català que «m'és difícil poder veure el senyor Clos. Li envio, doncs, directament aquesta carta junt amb una obreta que per a vostè l'amic Zanné acaba d'entregar-me». Finalment, el 10 de juny de 1907, Via li proposa una presentació personal: «demà dimarts, si vostè no hi té inconvenient, li portaré els amics Zanné i Miquel, que tant interès tenen en conèixer-la personalment. Com vaig dir-li, els portaré al matí, cap a les onze» (Muñoz Palet, 2005: 110).

La trobada —«presencial», en diríem ara— de què parla Via es deuria produir efectivament, i la recorda el mateix Zanné a la revista *Catalunya*, quan l'autor d'*Imatges i melodies* ja era a l'Argentina. En reproduïm un paràgraf perquè rebla, en testimoni directe, l'impacte de Zanné en el descobriment de Víctor Català:

Quan personalment vaig tenir oportunitat de conèixer la senyoreta Albert, ella em va dir unes paraules que recordaré sempre: «El concepte general avui dels meus treballs, vos el

16 Article reproduït a Clos (1903: 4–8). El 18 de desembre de 1902 (un mes i mig més tard que l'article de Zanné), Antoni Bori i Fontestà va escriure una altra crítica elogiosa dels *Drames rurals* (Bori i Fontestà, 1902: 826).

vàreu tenir primerament, solitàriament. Us en só molt agraïda». I jo li vaig respondre que era Lluís Via el seu veritable descobridor, el seu admirador primer, encara que no hagués expressat la seva opinió per escrit. (Zanné, 1921: 2–3)¹⁷

És evident que Zanné sabé valorar l'obra de Català des del començament i que, a més, fou l'encarregat, des de *Joventut*, de fer les primeres crítiques rigoroses de l'autora, centrades en la seva primera gran obra en prosa, els *Drames rurals*.¹⁸ Aquest rigor analític contrastava amb l'anàlisi superficial de Maragall que hem reproduït anteriorment, i es va traduir en un article de sàvia crítica literària, «Els *Drames rurals* d'en Víctor Català». L'article aparegué a *Joventut* pel novembre de 1902 (Zanné, 1902: 720–721) i hi pertany el paràgraf que hem citat més amunt i els que comentarem a continuació.

Zanné entén perfectament les qualitats de Víctor Català que han fet perdurar aquesta escriptora. En primer lloc, li valora el dramatisme, la força i la prosa enèrgica:

El temperament d'en Víctor Català es pot estudiar sense dificultat a través de les planes dels *Drames rurals*. És un temperament de gran potència dramàtica, que sent amb força extraordinària les eternes lluites de la vida, tenint el do de fer-les sensibles al lector, mercès a una prosa enèrgica que dona gran relleu a les imatges, expressió a les idees, veritat a les escenes descrites.

Igualment, afirma que no segueix cap escola concreta ni, sobretot, contemporània. Tanmateix, és evident que la seva visió del món es relaciona

---

17 És interessant de constatar que Víctor Català, al *Llibre blanc* (1905) inclogué alguns poemes ambientats al món versallesc, com ara «Frivolité» o «Aquarel·la». La recreació del món versallesc i la noblesa setcentista s'adiu bé amb la poesia modernista, i apareix en alguns poemes de Rubén Darío, especialment de *Prosas profanas y otros poemas* (1896). Tanmateix, és probable que a Catalunya arribés a partir d'un poema que va publicar Zanné a *Joventut* («Segle XVIII», *Joventut* 99, 1902, p. 14; reimprès a *Assaigs estètics i Poesies*) i que va causar un gran impacte entre els contemporanis: el mateix Martínez Serinyà continuà aquesta temàtica en poemes com «Contrast», «El parc dels cérvols» o «El tocador de Cloris». La descripció de la cavalcada reial que fa Català a «Los arbres vells» també sembla recollir alguna influència zanneniana; en tot cas, si hi ha aquesta influència, sempre és amb una orientació ben personal per part de l'autora empordanesa: així, al poema «Frivolité» esmentat, Català introdueix el motiu del caprici inconstant (si no el de la zoofília), totalment absent en Zanné.

18 Hom es pot preguntar si la crítica publicada al *Boletín de la Tarjeta Postal Ilustrada* d'octubre de 1902 (recollit a Clos, 1903: 3–4) no és, en realitat, també de Zanné. El *Boletín* estava dirigit per Duran i Bori, al carrer Ferran de Barcelona, que és on vivia Zanné en aquella època. D'altra banda, els *Judicis crítics* eren editats per Fèlix Clos, que era l'agent literari de Víctor Català, amb qui Zanné tenia relació. L'estil de l'article, en tot cas, no desentona amb el de Zanné. Si fos així, totes les primeres crítiques favorables de *Drames rurals* haurien procedit de Zanné.

amb el Naturalisme. Per la concisió de la narració, l'assimila amb Maupassant, més que no pas amb Zola:

Com a ver artista que sols escriu lo que sent i no obeeix a prejudicis d'escola, a n'en Víctor Català no el domina la dèria d'ésser actual; res li fa que el Naturalisme literari no sigui conreat avui amb el mateix entusiasme que fou conreat a França i dependències artístiques en sa època d'or, en una paraula, que sigui passat de moda. Ell sent la vida com la sentien, cadascú a través del seu temperament, els escriptors naturalistes: ¿per què l'hauria de descriure com en D'Annunzio o en Maeterlinck? La sinceritat, doncs, és una nova qualitat que embelleix el llibre d'en Víctor Català. En Català té prou personalitat per a que se li hagin de cercar filiacions literàries; no obstant, per analogia de temperament, sos quadros tenen la concisió enèrgica dels d'en Maupassant.

I finalment, en contra de l'opinió adversa d'altres autors (com la que hem vist de Maragall), li elogia el realisme, que no defuig la cruesa, si cal:

En Català ho accepta tot, lo bo i lo dolent, lo bonic i lo lleig; tot ho descriu i de res s'espanta. Sos nirvis no es revoltan, com els d'en Maupassant –artista refinadíssim en el fons i com a tal un xic malaltís– flairant l'alè desagradable d'una boca de dona enfebrada; totes les misèries, totes les pobreses i vergonyes de la vida, les considera tan dignes d'estudi com els sentiments més nobles i els amors més purs. En el llibre d'en Català això no és un defecte; l'autor no cerca lo desagradable o lo lleig per sistema, ho troba arreu, perquè en la vida no tot és joia, ni espiritualisme, ni bellesa, ni bondat. D'aquí naix la potentia veritat dels *Drames rurals*, en quins no s'idealitza lo bonic, ni s'enlletgeix lo que ja és prou lleig de si. Tot se presenta tal com és, perquè el temperament d'en Víctor Català és tan equilibrat, que no deforma res de lo que sent.

Val a dir que aquest article va ser escrit, pel que sembla, a instàncies de Víctor Català, que el va demanar expressament a Zanné. En podem reconstruir la gènesi: l'any 1902, Víctor Català deuria escriure una carta a Zanné, demanant-li una ressenya dels *Drames rurals*. Aquesta carta no la conservem, però a l'Arxiu Víctor Català sí que es conserva la resposta que li va enviar Zanné, a l'octubre de 1902. Zanné la va adreçar a Fèlix Clos, que aleshores era el representant literari de Víctor Català i feia de mitjancer entre *Juventut* i l'escriptora. La carta (amb la capçalera de la revista *Juventut*) feia així:

Molt distingit senyor: moltes gràcies per son exemplar i sa carta. Procuraré correspondre als elogis immerescuts que em dedica –elogis fills de la benvolença– amb un petit estudi del seu llibre, en el que admiro a la vegada la potència dramàtica, el sentiment i el llenguatge. Els seus *Drames rurals* quedaran en la literatura catalana com una de les obres que més honor li fan.

Rebi los més corals felicitacions de qui tindria a gran honra poder-se anomenar son amic.

L'article que s'esmenta en aquesta carta és, sens dubte, el que hem comentat de *Juventut*, que exposa unes idees molt semblants a les de la lletra. Però aquest article no és l'únic en què Zanné defensa aferrissadament Català: hi ha, també, la «qüestió de Maria de la Selva», que havia tingut lloc aproximadament un any abans, i que permetia a Víctor Català veure Zanné com un aliat seu. Passem a explicar-la breument.

El 18 de novembre de 1901 aparegué a la secció de cartes dels lectors del diari *La Renaixença* una crítica dels *Drames rurals* signada per Maria de la Selva (Maria de la Selva, 1901: 6.872–6.874). La crítica era força dura i retreia a l'obra els mateixos defectes que hi trobava Maragall: els *Drames* paraven una excessiva atenció a la morbositat i presentaven el món rural només des del seu vessant més feréstec, per la qual cosa calia recuperar el to amable de la poesia, manifestat, per exemple, en l'«Oca blanca».¹⁹ Mai no va quedar clar a qui corresponia el pseudònim de Maria de la Selva,²⁰ encara que sí que era evident que es tractava d'un home –no d'una dona com portaria a imaginar el nom– que es movia en l'àmbit de la literatura de la Renaixença.

Sigui com sigui, el 5 de desembre de 1901 Zanné va escriure a *Juventut* un article furiós contra Maria de la Selva (Zanné, 1901: 803–804), del qual, per als objectius d'aquest article, ens interessa sobretot destacar la valoració que ja feia en aquell moment tan primerenc de l'autora de *Solitud*:

Ara, donya Maria (?), permeti'ns que a una indiscreció de vostè, nosaltres responguem amb una altra. Vostè creu que en Català és una dona: doncs nosaltres creiem que vostè és un home. I a més, creiem que no sols és home, sinó escriptor: escriptor de vano, enfurismat contra d'un que es presenta en el camp de les lletres catalanes amb un braó i una empena que sols posseeixen a Catalunya tres o quatre mestres, alguns dels quals ja no escriuen. No s'hi enfadi, home, no s'hi enfadi amb en Català: segurament ses *boutades* no li faran fred ni calor, ni el mouran a deixar-li el lloc a vostè. I nosaltres li agraiem que no li deixi, perquè no ens agrada prendre els nanos per gegants, ni els paisatges aigualits per fragments de Natura.

---

19 Caldria posar en dubte, per cert, que l'«Oca blanca» sigui un poema tan innocent com sembla, però en tot cas, així va ser entès a l'època.

20 Sí que sabem que era amic de Víctor Català, com reconeix ella mateixa: «Y el caso curioso es que María de la Selva conoció a Catalina Albert (sin que el primero supiese nunca que Catalina Albert era su combatido Víctor Català) y charlaron muchísimas veces sobre el arte literario y sobre el tremendismo de aquel escritor tantas veces criticado. Aun hoy, en sus diálogos, Catalina Albert tiene un punto de tierna sonrisa para decir: “El pobre María de la Selva, gran amigo mío, murió sin saber nunca quién era personalmente Víctor Català”» (*Destino* 565, 5-6-1948, p. 14).

En aquest article, Zanné ja detectava en Víctor Català el mateix que en dirà posteriorment: «el braó i l'empenta». Però això no és pas tot: sembla que Zanné engrescà Lluís Via (o s'engrescaren mútuament) i així aquest, l'any 1902 (al mateix número en què Zanné publicava l'article «Els *Drames rurals* d'en Víctor Català» esmentat), va donar a conèixer un poema satíric, en l'estil que li és característic, contra «Maria de la Selva» (Via, 1902: 721–722). El poema s'intitulava «Carta d'en Met de les Conques a na Maria de la Selva» i s'hi defensaven els mateixos punts de vista que Zanné, com podem veure, per exemple, en aquest fragment. Hi parla en Met de les Conques, un dels personatges dels *Drames rurals*, ja imaginàriament traspassat:

Comprenc, doncs, vostre esglai davant del llibre
Drames rurals; amb ell, docta senyora,
 han afrontat a l'home en vostra terra;
 vos el volíeu noi etern, i us diuen
 que és ja home fet, i tort molts vegades
 d'ànima i cos mateix que un cep. Fa pena!
 Sort tinguí, Déu me valgui,
 d'ésser jo dret igual, encar que minso
 i esllanguit com xiprer de cementiri...
 Mes ja ho veieu, me posen sens respecte
 entre gent ruïna, i bord me fan de pare,
 i em diuen Met, que gairebé és dir ximple,
 i al fi ma benaurança la deixen esvaïr com una boira.²¹

Aquest entusiasme envers Víctor Català s'encomanà a Josep Pin i Solé, amic de Jeroni Zanné. Aquest, l'any 1902, escriví un article (Pin i Soler, 1902: 737–738) en el qual, a partir d'una anècdota (no haver anat a veure la Víctor Català un dia que es trobava a Sant Pere de Roda) incloïa alguns paràgrafs molt laudatoris de l'obra de l'autora, com aquest:

I si en la nostra terra, tan poc amiga d'alabances en vida, se troba algú que no sia del meu parer, amb cortesia li prego vulla tornar a llegir lo llibre... repassi no més «Lo Pas-

---

21 Lluís Via pensava, segurament, que Maria de la Selva era l'escriptor de Sant Hilari Sacalm Anton Busquets i Punset (1876–1934). Es pot deduir en una lectura atenta d'aquesta «Carta d'en Met de les Conques», on dona referències que coincideixen bastant amb la figura d'Anton Busquets: escriu llibres per a nois, no té fills, és molt religiós i es complau a recrear un camp pur i tradicional. D'altra banda, una carta d'Anton Busquets a Víctor Català fa pensar que, efectivament, Via creia que Maria de la Selva era Anton Busquets (vegeu Irene Muñoz, 2006: 41–43). Tanmateix, tant Busquets com Víctor Català neguen aquesta identificació, cal suposar que amb sinceritat. Sobre Anton Busquets, vegeu Narcís Figueras (2006: 21–30).

tor», «Ombres», «En Met de les Conques», i confessarà per força que el meu elogi és justícia estricta. Si essent de complexió ferrenya lo crític meticulós i d'esperit apocat vol de totes passades trobar tares, se li permet objectar que en tal indret o tal altre la manera de pensar o d'escriure de Víctor Català potser no sia del tot conforme a certs cànons, però responem que a una persona de la força demostrada des de les primeres planes de *Drames rurals* no se li citen cànons ni pautes de mestre. Lo mestre és ell.

■ 4 La recepció de la prosa: després dels *Drames rurals*

Ens hem centrat en la recepció de *Drames rurals*, que és on l'impacte de *Juventut* i de Zanné fou més significatiu. Cal dir, tanmateix, que Zanné seguí la trajectòria de Víctor Català immediatament posterior. Així, l'any 1904, Zanné (1904: 47) en unes «Notes bibliogràfiques» fa una ressenya relativament àmplia (gairebé dues columnes) d'*Ombrívoles*.

Zanné hi torna a valorar el temperament dramàtic, la força i el sentiment de Víctor Català, que novament adscriu al realisme. Igualment, caracteritza Català com un autor de narracions curtes (*novelle*) i la compara, en aquest sentit, amb altres escriptors de narracions curtes en diverses llengües:

Ombrívoles quedarà com un model de prosa en les lletres catalanes, per a delectació i orgull de llurs aimadors. Si les lletres franceses tenen un Maupassant, les russes un Turgueneff, les italianes un Capuana i les americanes un Bret-Harte, mestres de la *novelle*, les nostres tenen un Víctor Català.

La ressenya d'*Ombrívoles* és la darrera sobre Català que Zanné signà a *Juventut*. Tanmateix, és probable que també intervingués d'alguna manera (pensem que més com a inspirador que no pas redactant-lo, ja que l'estil sembla més de Lluís Via) en un article de 1905, novament en defensa de Víctor Català (Vallès i Roderich, 1905: 82–85). Com hem dit, Carner –i el seu estol de protonoucentistes– no era gaire amic de la prosa de Català, i la criticava des de les pàgines de la revista *Catalunya*. Aquestes crítiques van motivar una resposta a càrrec de Rafel Vallès i Roderich, que era un pseudònim que feien servir, indistintament, els redactors de la revista. Carner, que no sap valorar el talent de l'empordanesa, hi és titllat de «Patufet versaire» i escarnit amb paraules com aquestes:

Ja era hora de que en Víctor Català comencés a adquirir la importància que es mereix, desagradant a algú. En efecte, i que em perdoni l'eminent escriptor: se li feia una injustícia al alabar-lo a cor. Agradava a tothom, i això era ofensiu per a ell. Cert és que de la manera que agradava quasi podia dir que era objecte de severes censure, doncs els uns li alabaven el purisme, lo que no és d'estranyar aquí, on se cigarreleja d'un modo horri-

ble; i els altres s'hi entusiasmassen perquè salava i això presentava ses obres als ulls d'ells amb un caràcter parell al que troben en les obres russes perquè s'hi parla de *keirsh*, *estaresta*, *kibitka* i altres coses que no sé pas si nomenaria bé (me penso que no). Però cap li alabava son verdader mèrit de pintor d'ànimes, d'aquelles ànimes petites i migrades dels nostres pagesos, que tants tapissos i tantes estores poètiques floralsques han omplert. Ja ha arribat l'hora, sí; i qui ha fet sonar el rellotge ha estat el *nyinyo* Carner, el Patufet sapient, aquella eminència violètica a qui hem vist algunes vegades vestit d'home pels carrers i per les sales de Jocs Florals.

La crítica a Carner va ser tan punyent que la mateixa Víctor Català se'n va queixar. En una carta de Lluís Via de 12-2-1905 (Muñoz Palet, 2005: 55), tanmateix, el director de la revista defensava l'acarnissament amb què s'havia tractat Carner, mantenint intacta l'aposta per Català que havia fet la revista des de la publicació de «La vella».²²

Com és sabut, l'obra més coneguda de Víctor Català, *Solitud*, també fou publicada a *Juventut*, en forma de fulletons de vuit pàgines setmanals des del 19 de març de 1904 fins al 20 d'abril de 1905. Tanmateix, Zanné no va escriure cap crítica d'aquesta obra a *Juventut*, i ens hem d'esperar a l'article esmentat de *Catalunya* (Zanné, 1921: 3) per saber què en pensava:

Perquè *Solitud*, magnificació dels *Drames rurals*, és un teixit musculós d'elements humans, amb detalls psicològics d'una pregonesa formidable, sobre escenaris que són trossos de natura, feréstega o placívola, tot mogut per una grapa de gegant, reduït a una estructuració eminentment novel·lística i dramàtica. Caràcters, passions, intrigues, tot respon a la natura humana en estat gairebé primitiu, sense el vernís de les civilitzacions. Tot és ferm, granític, etern, com si Víctor Català hagués escrit la seva novel·la amb un tronc de roure sobre una roca vella com el món.

Com que l'obra es va publicar per lliuraments, és probable que Zanné no trobés mai el moment de fer-ne una valoració global (d'altra banda, Víctor Català ja era prou valorada i no li calia cap empenta en forma de

---

22 En reproduïm uns paràgrafs deliciosos: «Distingida amiga: El senyor Vallès i Roderich, que em sembla té les mateixes opinions que vostè respecte al refinament i al feminisme de la majoria de nostres poetes miniaturistes, ha rebut la seva amonestació afectuosa, tramesa per mi. Diu que ja ho veu, que va procedir amb certa duresa contra el pobre Carner, però opina que devem disculpar-lo ja que, no havent-se posat a escriure per al públic fins a certa edat, li manca aquella dualitat d'expressió que amb la pràctica s'adquireix i que a altres crítics adomenen. És llàstima que ell amb mà barroera copegi la carn tendra, però està bé que doni alguna plantofadeta als nois pretensiosos que fan lo que fa en Carner. Això últim no ho diu el senyor Vallès i Roderich, però podria dir-ho, i podria afegir que si la pallissa donada a n'en Carner fa soroll, no és que els cops sien forts, sinó que l'objecte que els rep és buit com un timbal».

crítica laudatòria).²³ L'opinió de Zanné sobre aquesta obra, tanmateix, i com acabem de veure, era semblant a la que sempre havia defensat sobre Víctor Català, i s'hi afegia únicament que ara les qualitats narratives de l'autora s'estructuraven en forma de novel·la.

D'altra banda, no és forassenyat de pensar que la idea d'escriure *Solitud*, com a amplificació d'un drama rural, li vingués a Català precisament arran de les observacions de Zanné. Zanné s'havia fixat en la condensació de les narracions de Català, observant que «tanquen drames tan grans i terribles com els que puguin cabre en novel·les de sis-centes pàgines» (Zanné, 1902: 720). La contraposició entre amplificació i concentració és una idea recurrent en Zanné, com es veu en el pròleg d'*Assaigs estètics* (Zanné, 2019: 153–154). No és estrany, doncs, que l'apliqui també a Català. I, en correspondència amb això, escriu Català, en un pròleg a *Solitud*:

Per aquell temps no feia molt que nosaltres havíem publicat *Drames rurals* i com fos que, referint-se a n'ells, part de la crítica ens hagués acusat de concentrar massa l'element dramàtic, d'enquibir massa substància en poc espai, reconeixent que, en efecte, temerosos de cansar l'interès dels llegidors, tiràvem a eliminar avariciosament els detalls, a despullar excessivament de verbes retòriques el cos de les obretes, vam pensar, a fi de correspondre a la gentilesa de *Juventut*, en fer un drama rural més, però sense limitar la volada de la fantasia, sense esquifir les descripcions, sense esquematitzar en desmesura. I com ens pleguessin més les xifres rodones que els trencats, vam planejar la novel·la en vint capítols, de l'extensió i envergadura que els temes a tractar en els mateixos ens demanessin. (Català, 1946: 43–44)

No es pot pas dir que Víctor Català no hagués acabat sobresortint sense l'impuls de Zanné, però en tot cas li va correspondre a ell, com a portaveu de la crítica literària de *Juventut*, donar-li la primera gran empenta i, tal vegada, orientar-la cap a la prosa. De l'Argentina estant, Zanné encara va escriure sobre Víctor Català, en l'article que hem esmentat. El judici sobre l'autora no havia canviat gens, i era igualment entusiasta. Tanmateix, l'impacte que podia tenir llavors Zanné havia passat a ser marginal, tant per l'autoexili d'aquest com per l'anomenada que ja havia aconseguit, per mèrits propis, l'autora de *Solitud*. ■

---

23 Vegeu també «Pròleg a la cinquena edició», dins Víctor Català (1946: 13–39).

■ Bibliografia

- Aulet, Jaume (1992): *Josep Carner i els orígens del Noucentisme*, Barcelona: Curial.
- Bori i Fontestà, Antoni (1902): crítica de *Drames rurals*, a: *Catalunya artística* 131, 18-12-1902, 826.
- Carner, Josep (1903): «Llibres», *Catalunya* 14, 30-7-1903, LXLVI.
- (1909): «Los jardines del Renacimiento catalán. Víctor Català», *La Cataluña* 72, 13-2-1909, 91–92.
- Català, Víctor (1946): *Solitud* (amb pròleg de Lluís Via), Barcelona: Llibreria Verdager.
- (1951): *Obres Completes*, Barcelona: Selecta.
- Clos, Fèlix (ed.) (1903): *Judicis crítichs referents a l'obra «Drames rurals» de Víctor Català*, Barcelona: Tipografia de l'Avenç.
- Farré Vilalta, Imma (2016): *Juventut 1900–1906 i el darrer modernisme*, Barcelona: Universitat de Barcelona (tesi doctoral en línia).
- (2019): *La revista Joventut: literatura, modernitat i eclecticisme*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- Figueras, Narcís (2006): «Anton Busquets i Punset i la literatura catalana: la persistència de la Renaixença fins als anys 30», *Quaderns de la Selva* 18, 21–30.
- Maragall, Joan (1901): «Poesía catalana», *Diario de Barcelona*, núm. 31, 31-1-1901, 1426–1427.
- (1902): «Un libro fuerte e incompleto», *Diario de Barcelona*, 13-11-1902; també dins Joan Maragall, *Obres completes II* (1947), Barcelona: Selecta, 197–198.
- Martínez Serinyà, Arnau (1906): «Dos mots», *Juventut* 359, 31-12-1906, 826.
- Muñoz Palet, Irene (2005): *Epistolari de Víctor Català I*, Girona: CCG Edicions.
- (2006): «Epistolari Anton Busquets-Víctor Català», *Quaderns de la Selva* 18, 41–43.
- (2009): *Epistolari de Víctor Català II*, Girona: CCG Edicions.
- Pin i Soler, Josep (1902): «Víctor Català: *Drames rurals*», *Juventut* 144, 13-11-1902, 737–738.

- Pujulà i Vallès, Frederic (1920a): «Hace veinte años. La revista *Joventut*», *El Diluvio*, 19-2-1920, 9.
- (1920b): «Víctor Català», *El Día Gráfico* 10-4-1920, 9.
- Selva, Maria de la (1901): *Renaixença XXXI*, 8.720, 28-11-1901, 6.872–6.874.
- Vallès i Roderich, Rafael (1905): «En Patufet versaire», *Joventut* 260, 5-2-1905, 82–85.
- Via, Lluís (1901a): *Joventut* 49, 17-1-1901, 69.
- (1901b): «Víctor Català. Quatre monòlegs», *Joventut* 66, 16-5-1901, 341–342.
- (1902): «Carta d'en Met de les Conques a na Maria de la Selva», *Joventut* 143, 6-11-1902, 721–722.
- Zanné, Jeroni (1901): «Carrincloneries», *Joventut* 5-12-1901, 803–804.
- (1902): «Els *Drames rurals* d'en Víctor Català», *Joventut* 143, 6-11-1902, 720–721.
- (1904): «Notes bibliogràfiques», *Joventut* 206, 21-1-1904, 47.
- (1921): «Recordances al voltant de *Solitud*», *Catalunya*, any III, núm. 5, febrer 1931, 2–3.
- (2019): *Poesia original completa*. Edició a cura de Martí Duran, Barcelona: Trípod.

■ Martí Duran Mateu, INS Joanot Martorell, Carrer de Sant Mateu, 30–32, E-08950 Esplugues de Llobregat, <duranmateu@gmail.com>.